

УДК 316.3.304.2 (=161.2)

DOI: 10.30840/2413-7065.4(77).2020.217493

**КОНСОЛІДУЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАРУБІЖЖІ****Людмила СОРОЧУК**orcid.org/0000-0003-0478-356X*кандидат філологічних наук, науковий співробітник Центру українознавства
філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Анотація. Відомо, що процес культуротворення в українській діаспорі був тривалим, а його головна мета – духовна консолідація українців усього світу в інтересах відродження, розвитку й примноження національно-культурних традицій українців, адже це сприяє збереженню цілісності української культури й зміцненню позицій України в світовому співтоваристві. Стаття присвячена питанню функціонування етнокультурних традицій в українському зарубіжжі. Досліджується культурне надбання наших предків та форми побутування й збереження народних традицій зарубіжним українством.

Обґрунтовується важливість дослідження багатьох аспектів українського культуротворення, розкривається питання вивчення діаспорної культури в контексті загальнонаціонального культурного процесу, що допомагає консолідації українців як в Україні, так і за її межами. Упродовж багатьох років зарубіжним українством зібрано значний духовно-культурний потенціал: створено наукові, літературні, мистецькі цінності, унікальні пісенні зразки, що зумовило появу культурологічного феномену – діаспорної культури, яка є вагомим складовою українського національного культурного простору. Саме зусиллями й наполегливою працею представників української діаспори було організовано громадсько-освітні осередки, релігійні й мистецькі об'єднання, музичні фольклорно-хореографічні колективи, в яких зберігалось й розвивалось народне мистецтво.

Акцентовується увага на формах передачі етнокультурних надбань в українському зарубіжжі молодому поколінню за допомогою просвітництва, шляхом відкриття навчальних інституцій різного типу й організації мистецьких та культурно-розважальних заходів. порушується питання важливості збереження української народної пісні як феномену музичної культури. Цікавим постає дослідження емігрантських пісень, адже ці фольклорні тексти утворилися поза межами України, в іншому середовищі. Найважливішою інституцією збереження етнокультурних кодів є люди, які залишаються носіями мистецьких надбань своїх предків.

Ключові слова: закордонне українство; діаспорна культура; консолідуючий потенціал етнокультури; етнокультурна спадщина.

**CONSOLIDATING POTENTIAL OF ETHNOCULTURAL
TRADITIONS AMONG UKRAINIANS ABROAD****Liudmyla SOROCHUK***Candidate of Philological Sciences, research fellow of the Ukrainian Studies Center,
Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Annotation. It is known that the process of cultural formation in the Ukrainian diaspora was long, its main goal consisting in the spiritual consolidation of Ukrainians around the world for the

© Сорочук Л.

sake of revival, development, and multiplication of their national and cultural traditions. This would contribute to preserving the integrity of Ukrainian culture and consolidating the position of Ukraine in the global community. The article is devoted to the functioning of ethnocultural traditions of Ukrainians abroad. It studies the cultural heritage of our ancestors and the forms of life and preservation of folk traditions by Ukrainians in foreign countries.

The article substantiates the importance of studying many aspects of Ukrainian cultural creation, reveals the issue of studying diaspora culture in the context of the national cultural process, which helps to unite Ukrainians both in Ukraine and abroad. For many years, Ukrainians worldwide have accumulated significant spiritual and cultural potential, created scientific, literary, artistic values, unique song samples, which led to the emergence of a cultural phenomenon – diaspora culture – which is an important part of the Ukrainian national cultural space. Through their efforts and hard work, the Ukrainian diaspora organized public and educational centers, religious and artistic associations, folk musical and choreographic groups, in which folk art was preserved and developed.

Emphasis is placed on the forms of transmission of ethnocultural heritage by Ukrainians abroad to the younger generation through education and educational institutions of various types, organization of artistic, cultural, and entertaining events. The article raises the question of the importance of preserving Ukrainian folk songs as a phenomenon of musical culture. It is interesting to study emigrant songs because these folk texts were formed outside of Ukraine, in a different environment. The most important institution for the preservation of ethnocultural codes are people, who remain the bearers of the artistic heritage of their ancestors.

Key words: Ukrainians abroad; diaspora culture; consolidating potential of ethnoculture; ethnocultural heritage.

Дослідження феномену українства, особливостей його прояву у багатьох сферах буття зумовлює вивчення соціокультурного життя, мистецьких надбань українців як в Україні, так і за межами історичної батьківщини. Цікавим постає той факт, що закордонне українство не тільки зберегло свою національну своєрідність, а й розвинуло і примножило культурну спадщину української нації. Тому у розробці концепції історичного розвитку української культури фундаментального значення набувають дослідження життєдіяльності української діаспори в контексті загальнонаціонального культурного процесу.

Багато українців стали емігрантами з різних причин, переїхавши до Росії, Казахстану, Молдови, Польщі та інших країн ближнього зарубіжжя. На новому місці проживання, в іншомовному середовищі, облаштувавши свій побут,

українські емігранти створили переважно досить міцні етнічні спільноти на землях Канади, США, Австралії. Значно меншою є українська діаспора у країнах Західної Європи – Німеччині, Франції, Англії тощо, але в усіх зазначених країнах, завдяки присутності українських емігрантів й використанню їх трудових ресурсів, ХХ – початок ХХІ ст. позначились помітним економічним розвитком, адже діяльністю емігрантів активізувалось громадське й культурне життя.

Дослідженню явища української діаспори, особливостей функціонування культурного надбання зарубіжного українства присвячено велику кількість наукових розвідок. Від початків формування й до сьогодення українська діаспора як соціокультурне явище стало об'єктом вивчення для багатьох дослідників. Важливим є те, що більшість науковців вказують на високу національну

свідомість і велике бажання в українських емігрантів зберегти свою національну ідентичність, мову, традиції, а отже – українську етнокультуру в чужій країні. Заслуговує на увагу наукова діяльність відомого фольклориста та етнографа Олекси Воропая, який багато років прожив в еміграції, але писав про Україну. Варто назвати його працю «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис» [1]. Серед вагомих наукових розвідок про життя української діаспори є дослідження С. Наріжного «Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома війнами» [7]. Однак тривалий час зазначена наукова робота була заборонована. Вже після здобуття незалежності нашої держави (1991) з'явилися дослідження, які ознайомлюють читача з явищами і процесами громадсько-культурного життя українців за кордоном. Широко представлений аналіз культурних традицій українців зарубіжжя в роботах І. Мацієвського [6], Т. Рендюка [8]. В. Трощинський у своїй праці «Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище» (1994) вказує на національну свідомість і велике бажання українських емігрантів зберегти свою національну ідентичність й разом із тим активно долучитися до політичного й економічного життя «чужої» країни. Цінним для фольклористів, етнографів та культурологів є дослідження С. Грици «Міграції фольклору (З приводу іммігрантських пісень з Канади)» [2]. Цікавою роботою у сфері дослідження української діаспори є праця Ф. Заставного, де автор подає дані про мову, культуру, шкільництво, традиції та звичаї, мистецьку діяльність, літературу, громадсько-політичне і релігійне життя українців в США [4]. Значний матеріал

з фольклору містять наукове видання «Співанки-хроніки. Новини» (упорядники О. Дей, С. Грица) [11] та дослідження В. Короті-Ковальської про українську пісню як джерело пізнання українців у світі [5]. Нещодавно (2020) Наталією Федорняк була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства (доктора філософії) на тему «Трансформація музичної фольклорної традиції у середовищі української діаспори Північної Америки: історико-виконавський аспект». Авторкою наукового дослідження було вивчено й обґрунтовано напрями, сутність та динаміку трансформації музичної фольклорної традиції в середовищі українців діаспори відповідно до історичних етапів їх еміграції впродовж кінця ХІХ – початку ХХІ ст. на теренах США і Канади.

Розглядаючи питання функціонування та примноження етнокультурних традицій в українському зарубіжжі, досліджуючи різні форм побутування мистецьких надбань, ставимо метою нашого дослідження – розкрити питання вивчення діаспорної культури в контексті українського культуротворення, що допомагає згуртуванню українців як в Україні, так і за її межами; окреслити значення етнокультурної традиції як консолідуєчого потенціалу у формуванні національної ідентичності в українців зарубіжжя.

Етнічні українці, які мешкають поза політичними кордонами своєї історичної батьківщини, але не втратили з нею духовного зв'язку, належать до тих емігрантів, яких у науковій літературі позначають терміном *українська діаспора* (за В. Старосольським). Відомо, що українська еміграція відбувалася чотирма основними «хвилями»: перша – трудова,

друга – інтелектуальна, третя – політична, четверта – економічна. Протягом тривалого періоду функціонування української діаспори в багатьох країнах світу українцями створено значний духовно-культурний потенціал, зібрано й примножено наукові, літературні, мистецькі цінності. Далеко від рідної землі працювали і продовжують працювати багато видатних українських науковців, композиторів, артистів, художників, письменників. Очевидним є те, що мистецькі твори як відомих митців, так і простих людей за тематикою дуже різноманітні. Загалом у фольклорних текстах, літературних творах, народних картинах, виробках народних майстрів, кінофільмах, театралізованих п'єсах висвітлюються емігрантські будні українців на тлі загальнолюдських цінностей та проблем, українські історичні події та згадуються національні герої. Варто зауважити, що національна культурна спадщина України включає культурні надбання українців, що створені як в Україні, так і за її межами (діаспорна культура).

Таким чином, соціально-політична ситуація в Україні впродовж тривалого часу, починаючи з XIX ст., спричинивши чотири емігрантські хвилі, зумовила появу культурологічного феномену – мистецтва та фольклору української еміграції, себто *діаспорної культури*. «Досліджуючи життєдіяльність й досягнення українців та їхніх нащадків, які поселились за тисячі кілометрів від рідної землі, можна впевнено заявити, що вони змогли не лише зберегти національну мову й культуру, а й розвинули їх, вносячи свою вагому частку в розвиток світової культури» [9, с. 81]. Гарним прикладом є українська громада на американському континенті, де представники

української діаспори постійно демонстрували світові прагнення зберегти й розвивати національні традиції.

Українці в еміграції першочергово виявляли велику турботу про освіту своїх дітей, вирішували проблеми щодо відкриття шкіл, де діти змогли б вивчати українську мову, історію України і у такий спосіб долучатись до української культури. Розвивати і збагачувати духовне життя діаспорної української спільноти допомагають україномовна література та преса.

В українській діаспорі великого значення надавали розвитку освіти і науки. Перший вищий навчальний заклад, Український вільний університет (УВУ), заснований на початку 1921 р. у Відні. Його співзасновниками були професори І. Горбачовський, С. Дністрянський і М. Грушевський. Після закінчення Другої світової війни УВУ відновив свою роботу у Мюнхені. За час існування УВУ видав близько 100 томів «Наукових записок», «Наукових збірників», монографій, мистецьких альбомів. В Університеті проводяться наукові конференції, захисти дисертацій, стажування науковців з України. Вагомим здобутком української еміграції в Німеччині став Український науковий інститут (УНІ), створений у Берліні в листопаді 1926 р. заходами П. Скоропадського. У 1934 р. заклад став державною інституцією, прикріпленою до Берлінського університету. При Інституті заснували бібліотеку, архів преси і бюро наукової інформації. Тут працювали такі непересічні особистості, як В. Липинський, С. Смаль-Стоцький, Д. Чижевський, Б. Лепкий та інші науковці. З кінця 1932 р. в Інституті було започатковано серію українознавчих досліджень.

В умовах еміграції осередком національно-культурного життя була церква. Як соціальна інституція вона сприяла збереженню національної ідентичності, подоланню меншовартості та об'єднанню українців, розсіяних по світу. «Певну роль у збереженні мови, звичаїв та інших культурно-історичних надбань українського народу відіграє церква. Вона сприяла і сприяє консолідації емігрантів за релігійними та національно-етнічними ознаками» [4, с. 23–24]. Визначною постаттю українського православного руху за межами України став митрополит Іларіон (Іван Огієнко). У 1951 р. він очолив Українську греко-православну церкву в Канаді, що виступала носієм української національної ідеї. Заслугою І. Огієнка стало створення першого автентичного (оригінального) перекладу Біблії українською мовою, духовне об'єднання українських православних церков у Канаді, Америці та інших країнах.

Потрапивши в нові умови проживання, українські емігранти швидко проходили адаптацію, працювали, активно долучаючись до участі у громадському житті. Варто згадати відомого культурно-просвітницького діяча, композитора, диригента і хормейстера Олександра Кошиця. Своєю творчістю О. Кошиць пропагував українську культуру й музику за кордоном, знайомив з мистецтвом українського хорового співу. Разом з тим залишалися складними умови розвитку української літератури на американському континенті, що привело літературознавців і письменників діаспори до об'єднання творчих зусиль. 26 червня 1954 р. в Нью-Йорку було засновано об'єднання українських письменників в еміграції «Слово». Поступово почали формуватися два осередки організованого

культурного життя з друкарнями, часописами та журналами у Вінніпезі та Торонто. Взірцем збереження української спадщини для української діаспори є багатогранна діяльність у Канаді художніх колективів. «Про їх роль і популярність говорить хоча б той факт, що не було жодного загальноканадського фестивалю чи святкового концерту, в якому б не взяли участь українські співаки, танцюристи, музиканти» [3, с. 200].

Велику роль у збереженні національних традицій та української ментальності відіграють громадські та мистецькі осередки українців у зарубіжжі. Члени таких осередків особливу увагу приділяють проблемам вивчення молодими поколіннями рідної мови, літератури та історії, що, безумовно, є одним із головних напрямів виховання дітей українських родин і прищеплення їм культурних традицій. Відомо, що емігранти з України поширюють у світі українську культуру, зокрема різні види народного мистецтва: пісні, танці, усну народну творчість, вишивку, писанкарство, різьбу по дереву тощо. Одночасно зі створенням українських релігійних, громадських, культурно-освітніх осередків організовуються мистецькі та фольклорні колективи, драматичні гуртки, танцювальні колективи. Народні, релігійні свята, видатні події в українській громаді завершуються виступами колективів художньої самодіяльності, організацією різних виставок. Зберігається традиція супроводжувати сімейні свята й урочистості народними піснями, танцями, розвагами. С. Грица припускає, що «багата система поетичних паралелізмів у фольклорі українців є виявом надчутливої реакції на навколишнє середовище, «первісної» прив'язаності до нього, способом його

персоніфікації» [2, с. 20]. Зрозуміло, що для дослідників етнографії, фольклору у сучасному українському зарубіжжі є цікавою позиція збереження прадавніх, реліктових етнокультурних явищ та творення нових. Навіть у наш час, попри відстані й життєві негаразди, переселенці збираються разом з різних куточків країни проживання, об'єднуються задля проведення народних свят, етнофестивалів, ярмарків тощо. В такий спосіб з різнорегіональних компонентів утворюється нова, доволі мозаїчна фольклорно-етнографічна єдність. Українці вбираються у національний одяг, виконують обрядодії під час проведення календарних та родинних свят, співають народні пісні, готують національні страви – і, таким чином, презентують нашу етнокультурну традицію в світі.

Відомо, що народна культура передається від покоління до покоління. Це є важливим фактором єдності народу та показником етнічної, національної особливості й самобутності серед інших культур і народів. Українська фольклорно-етнографічна традиція живе, поширюється й твориться як у середовищі українців на матерній землі, так і в діаспорі. Тому творчість української діаспори, її фольклор є складовими загальноукраїнського фольклорного масиву й національної культури [10, с. 153]. Олекса Воропай у своїй праці «Звичаї нашого народу» зазначав: «Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Усна народна творчість також може служити класичним прикладом єдності між усіма українськими землями. Ця спільність мови та звичаїв завжди була тими вузлами, які зв'язували наш народ, коли він був

штучно поділений державними кордонами» [1, с. 5–6].

Нині в Україні створена нормативно-правова база роботи з українськими громадами за кордоном, яка спрямована на задоволення їхніх культурних потреб. Зокрема, діє Закон України «Про правовий статус закордонних українців» (2004), у 2018 р. розроблена й затверджена Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року. За роки незалежності була закладена стратегія наукової, культурно-освітньої співпраці та партнерства із закордонним українством. Теофіл Рендюк, досліджуючи етнокультурну спадщину зарубіжних українців, наголошує: «Формування етнокультурної спадщини та її збереження спрямовано на те, щоб захистити інтереси будь-якої закордонної громади, як і власний спосіб життя, за межами України... Отже, спосіб життя діаспори та формування її етнокультурної спадщини формуються на основі взаємодії взаємопов'язаних чинників: самої української діаспори, України як історичної батьківщини і країни сучасного перебування зарубіжних українців» [8].

Процес культуротворення, що триває в українському зарубіжжі, є невід'ємною складовою українського культурного простору. Консолідація українців усього світу відбувається в інтересах збереження й примноження мистецьких надбань власного народу. Це, у свою чергу, сприяє збереженню й плеканню української культури загалом. Після здобуття Україною незалежності почалась активізація розвитку національної культури як державотворчого потенціалу. Посилились зв'язки з українськими культурними центрами, науково-освітніми інституціями зарубіжного українства, що

консолідувало й зміцнило позиції українців у країнах проживання, а Україна – у світовому співтоваристві. З'явилися нові видання, зокрема двотомник «Українці в світі» [12], який містить стислу інформацію про українські церкви, громади, музеї, бібліотеки, художні колективи, українські школи тощо.

Перебуваючи далеко за межами України, зарубіжні українці залишаються носіями і творцями української культури, народних традицій, відтворюючи це у своїй повсякденній діяльності.

Отже, процес культуротворення в українському зарубіжжі є вагомою складовою українського національного культурного простору. Варто переосмислити й оприлюднити історичну концепцію розвитку української культури, об'єднавши в єдиний потік культурного процесу мистецькі надбання, які творилися в Україні й українському зарубіжжі. Українці за кордоном – це невід'ємна частина української нації, яка зберігає, поширює та презентує українську культуру й мову у світовому просторі. На сучасному етапі розвитку української національної культури вочевидь необхідно консолідувати громадян в Україні й українство зарубіжжя задля примноження національно-культурних надбань та утвердження позитивного іміджу нашої держави у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай О. Звичайі нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1993. 590 с.
2. Грица С. Міграції фольклору (3 приводу іммігрантських пісень з Канади). *Фольклор українців поза межами України*: зб. наук. статей. Київ, 1992. 548 с.
3. Євтух В., Камінський Є., Ковальчук О., Трощинський В. Зберігаючи етнічну самобутність. *Україні*: історико-етнографічна монографія у двох книгах. Кн. 1. Опішне: Українське народознавство, 1999. 528 с.
4. Заставний Ф. Д. Українська діаспора. Львів: Світ, 1991. С. 23–24.
5. Коротя-Ковальська В. Народна пісенна традиція – джерело пізнання українців в світі. *Українське народознавство: стан і перспективи розвитку на зламі віків*: матеріали міжнародних науково-практичних читань, присвячених пам'яті українського фольклориста Михайла Пазяка. Київ, 2000. С. 136–139.
6. Мацієвський І. Проблеми маргінальних українських етноісторичних масивів сучасного зарубіжжя. *Нове життя старих традицій: традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті* / за ред. проф. В. Давидюка. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. С. 26–36.
7. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома війнами. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. 272 с.
8. Рендюк Теофіл. Етнокультурна спадщина зарубіжних українців. *Народна творчість та етнографія*. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2019-rik/6/1354-sotsiokulturnyi-rozvytok-vitchyznanykh-ta-zarubizhnykh-ukrainskykh-spilnot/2093-etnokulturna-spadshchyna-zarubizhnykh-ukraintsiv> (дата звернення: 02.11.2020).
9. Сорочук Л. В. Етнокультурна традиція української діаспори у світовому культурному просторі. *Соціокультурний поступ українства: цивілізаційний контекст*: монографія / упор. К. А. Кобченко, за заг. ред. М. І. Обушного. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. С. 80–84.
10. Сорочук Л. Фольклорна традиція в українському зарубіжжі: форми збереження та культуропредставлення. *Українознавчий альманах*. Вип. 7. Київ, 2012. С. 152–155.
11. Співанки-хроніки. Новини / упоряд. О. Дей, С. Грица. Київ: Наукова думка, 1972. С. 152–153, 157.
12. Українці в світі. Довідкове видання / автори-упорядники В. М. Воронін,

С. А. Дроздовська. Київ: Український центр духовної культури, 2005. 142 с.

REFERENCES

1. VOROPAI, O. (1993). *Customs of Our People*. An Ethnographic Essay. Kyiv: Oberih, 590 p. [in Ukr.]

2. HRYTSA, S. (1992). Migration of Folklore (On Immigrants' Songs from Canada). In: *Folklor ukraintsev poza mezhamy Ukrainy: zb. nauk. statei* (Folklore of Ukrainians Outside of Ukraine: Collected Scientific Works). Kyiv, 548 p. [in Ukr.]

3. YEVTUKH, V., KAMINSKYI, Ye., KOVALCHUK, O., TROSHCHYNSKYI, V. (1999). Preserving Ethnic Identity. *Opishnia: Ukrainian Ethnography*, Book 1 of *Ukrainians: A Historical and Ethnographic Monograph in Two Books*, 528 p. [in Ukr.]

4. ZASTAVNYI, F. (1991). *Ukrainian Diaspora*. Lviv: Svit, pp. 23–24. [in Ukr.]

5. KOROTIA-KOVALSKA, V. (2000). Folk Song Tradition – A Source for Learning Ukrainians in the World. In: *Ukrainske narodoznavstvo: stan i perspektyvy rozvytku na zlami vikiv: materialy mizhnarodnykh naukovopraktychnykh chytan, prysviachenykh pamiati ukrainskoho folklorysta Mykhaila Paziaka* (Ukrainian Ethnography: State and Prospects of Development at the Turn of the Century. Proceedings of International Research and Practical Readings Dedicated to the Memory of the Ukrainian Folklorist Mykhailo Paziak). Kyiv, 136–139 pp. [in Ukr.]

6. MATSIIIEVSKYI, I. (2007). Problems of Marginal Ukrainian Ethnohistorical Arrays in

Foreign Countries Today. In: V. DAVYDIUK, ed., *New Life of Old Traditions: Traditional Ukrainian Culture in Contemporary Art and Life*. Lutsk: Tverdynia, pp. 26–36. [in Ukr.]

7. NARIZHNYI, S. (1999). *Ukrainian Emigration: Cultural Work of Ukrainian Emigration between the Two Wars*. Kyiv, 272 p. [in Ukr.]

8. RENDIUK, T. Ethnocultural Heritage of Ukrainians Abroad. *Narodna tvorchošta etnografija* (Folk Art and Ethnography). [online] Available at: <https://nte.etnolog.org.ua/2019-rik/6/1354-sotsiokulturnyi-rozvytok-vitchyznianskykh-ta-zarubizhnykh-ukrainskykh-spilnot/2093-etnokulturna-spadshchyna-zarubizhnykh-ukraintsev> [Accessed 02 Nov. 2020]. [in Ukr.]

9. SOROCHUK, L. (2015). Ethnocultural Tradition of the Ukrainian Diaspora in the Global Cultural Space. In: K. KOBCHENKO, comp., M. OBUSHNYI, ed., *Sociocultural Progress of Ukrainians: Civilizational Context: A Monograph*. Nizhyn: Publisher PE Lysenko M. M., pp. 80–84. [in Ukr.]

10. SOROCHUK L. (2012). Folklore Tradition of the Ukrainians Abroad: Forms of Preservation and Cultural Representation. *Ukrainoznavchyi almanakh* (Ukrainian Studies Almanac), Vol. 7. Kyiv, pp. 152–155. [in Ukr.]

11. Songs-Chronicles. (1972). In: O. DEI, S. HRYTSA, comps., *News*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 152–153, 157. [in Ukr.]

12. VORONIN, V., DROZDOVSKAIA, S. (2005). *Ukrainians in the World*. A Reference Edition. Kyiv: Ukrainian Center for Spiritual Culture, 142 p. [in Ukr.]